
AVRUPA'DA SOSYAL DEMOKRASİ: SÜREKLİLİK VE DEĞİŞİM

Philippe MARLIÈRE *

ÖZET

Sosyal demokrasi, ilk ortaya çıktığı 19. yüzyıl sonlarında kapitalizm karşıtı bir güçtü. 20. yüzyılda, liberal kapitalizme entegre olmayı seçti. İlmli, pragmatik ve reformcu bir güç olarak Avrupa solunda birinci güç haline geldi. Refah Devletin ortaya çıkmasında önemli rol oynadı. 1970li ve 21980li yıllarda önce ekonomik krizin sonra da neoliberal dalğanın etkisiyle geriledi. Sosyal demokrasi, tüm sınıfları kucaklayan programı ve neoliberalizmden esinlenen politikalarıyla 1990lı yıllarda "sosyal-liberal" bir çizgide yeniden iktidara geldi. Benimsediği minimalist reform politikaları ve hep savunmada kalması, yeni sosyal demokrasinin geleneksel olarak merkezi önem atfedilen sosyal adalet ve dayanışma ideallerinden uzaklaştığını düşündürmektedir.

I. GİRİŞ

Sosyal demokrasi, bir asrı aşkın zaman önce siyaset alanının sol ucunda ortaya çıkmış ve bugüne dek Avrupa siyasetinde önemli rol oynamıştır. Zaman içerisinde ilmlı ve reformcu bir çizgiye kayan sosyal demokrasi günümüzde Avrupa solu içindeki en güçlü akımdır. Sosyal demokrasi zaman zaman zaferler kazanmış, çoğu zaman da yenilgiler almıştır; ancak, yoluna çıkan güçlölklere karşı her defasında güçlü bir direnme kapasitesi ve ideolojik esneklik göstermeyi başarmıştır.

* University College London, Öğretim Üyesi

İki Dünya Savaşı arası döneme dek Marksist ve devrimci bir çizgide olan sosyal demokrasi, daha sonra bu radikal çizgiden ayrılmıştır. Başlangıçta, sosyal demokrasi kapitalist düzeni kökten değiştirmeyi amaçlıyordu. Aksine, kapitalizm sosyal demokrasiyi değiştirdi ve kendine uydurdu. Bununla birlikte, sosyal demokrasinin Avrupa medeniyetinde silinmesi mümkün olmayan bir iz bıraktığını kabul etmek gerekir. Özellikle, etkisini ve kurumsal yapısını günümüzde de devam ettiren Refah Devleti'nin temelinde sosyal demokrasinin bulunduğunu biliyoruz.

Sosyal demokrasi, 1945-1970 döneminde Kuzey Avrupa'nın bir çok ülkesinde iktidara gelerek bir "Altın Çağ" yaşadı. Ancak, 1970lerdeki ekonomik kriz ve önce ABD'yi ele geçiren sonra da İngiltere aracılığıyla Avrupa'yı etkileyen neo-liberal dalga sosyal demokrasiye önemli bir darbe vurdu.

Sosyal demokrasinin, kapitalizm karşısında bocalaması ve ayakta kalmak için verdiği tavizler, sosyal adalet ve dayanışma ideallerinin inkarı olarak yorumlanarak eleştirilere konu olmaktadır. Şu soruya verilecek cevap sosyal demokrasinin geleceği için de önem taşımaktadır: Acaba sosyal demokrasi kendi geleneği içinde kalarak kendini yenilemekte midir, yoksa tamamen aslından uzaklaşmakta mıdır?

II. SOSYAL DEMOKRASİNİN TEMELLERİ

1. Kavramın Doğuşu

Sosyal demokrasi kavramı her zaman için çok farklı hatta çelişkili anlamlarda kullanılagelmiştir. Kavram, bu özelliğini günümüzde de sürdürmektedir. Hatta Avrupa'nın güneyindeki sosyalist partilerin bir kısmı sosyal demokrasi yerine sosyalizm kavramını tercih etmektedirler.

Sosyal demokrasi iki farklı şekilde ele alınabilir. Bunlardan ilki, sosyal demokrasinin kapitalist ekonomik sisteme entegrasyonu üzerinde durmaktadır. Başlangıçta piyasa ekonomisinin muarızı olan sosyal demokrasi, zaman içinde liberal-kapitalist rejimlerin merkezî (merkezci değil) bir siyasi gücü haline gelmiştir. Bu yaklaşım, sosyal demokrasinin kapitalist Avrupa'nın sosyal ve kültürel bünyesine sıkı sıkıya bağlı, ancak reformcu bir siyasi güç olduğunu göstermektedir. Siyaset bilimciler, işçi partilerinin "sosyal demokrat" olarak nitelendirilebilmesi için üç ölçütü dikkate almaktadır: 1) Bu partilerin sendikalarla yakın ilişkisi vardır. 2) Bu partiler, meslek okullarının, gençlik derneklerinin, kültür ve spor topluluklarının, kooperatif ağlarının kurulması ve gelişmesi için çalışırlar. 3) Bu şekilde, söz konusu partiler işçi hareketinin parlamenter rejime entegre olmasını sağlarlar. Bu objektif ölçütlere iki etkeni daha ekleyebiliriz: Güçlü bir militan örgütlenmesi ve mali özerklik; işçi sınıfının tek ya da en güçlü temsilcisi sıfatıyla siyasi

ve iktisadi seçkinlere istikrarlı bir toplumsal uzlaşmanın şartlarını (Refah Devletini) kabul ettirebilme kapasitesi.

İkinci bir yaklaşım ise sosyal demokrasinin siyasi nitelikleri ve programı üzerinde durmaktadır. Burada söz konusu olan, Avrupa ülkelerinde makroekonomik dengeleri ve iktisadi kalkınmayı zedelemekten toplumsal ve ekonomik eşitsizlikleri gidermeyi başaran ve kendi içinde bir bütünlük arz eden politikalar ve kurumlardır.

"Sosyal demokrasi" sözcüğü, siyaset sözlüğünde ilk olarak 1848 Devrim'ini izleyen günlerde ortaya çıkmıştır. Marx, Cumhuriyetçi Demokratlar (burjuvalar) ile sosyalistlerin Düzen Partisine karşı kurduğu ittifak için "işçilerin partisi ile küçük burjuvazinin partisi bir araya gelerek sosyal demokrat partiyi oluşturmaktadır." ifadesini kullanmıştır.

Liebknecht ve Bebel'in 1869'da Saksonya'da kurdukları Prusya karşıtı Marksist partiye Sosyal Demokrat İşçiler Partisi adı verilmekle birlikte parti kısa zaman içinde Sosyal Demokrat Parti olarak anılmaya başlamıştır. Marx ve Engels, bu parti için "sosyal demokrat" terimi yerine "komünist" terimini tercih etmekle birlikte, özellikle Alman sosyalistlerinin 1875'te Marksist temelde birleşmesinin ardından bu partiye destek vermişlerdir.

2. Kavramdan Eyleme

İşçi hareketinin ilk siyasi örgütlenmesi olan Birinci Enternasyonal (1864-1876), siyasi iktidarı ele geçirmeyi hedeflemekteydi İşçi sınıfı böylece ilk kez siyasi anlamda örgütleniyordu. Marx'ın etkisi altındaki hareket başlangıçta devrimciydi. İşçi sınıfı böylece ilk kez bir siyasi aktör haline geliyordu. Dolayısıyla sosyal demokrat hareket, ilk başlarda devrimci ve Marksisttir. İşçi hareketinde bu dönemde üç eğilim öne çıkmaktadır: Marx'a ve blankistlere yakın "komünistler", Bakunin'in öncülüğündeki "kollektivistler" ve daha ılımlı ya da burjuvaya yakın unsurlardan oluşan "sosyalistler".

Birinci Enternasyonalin dağılmasından sonra terminolojinin farklı bir seyir izlediğini, ciddi manada değiştiğini görüyoruz. "Sosyal demokrasi", 1880'lerden itibaren ılımlı sosyalistlere karşı, Marksizmle eş anlamlı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Sosyal demokrasi burada, sınıf mücadelesini ve siyasi mücadeleyi benimseyen işçi grupları ve hareketleri için kullanılmaktadır. 1896'dan itibaren Marksizm, özellikle Orta Avrupa'da İkinci Enternasyonal'in resmi doktrini olarak kabul edilmiş ve anarşist fikirler ile reformist akımlara karşı kullanılmıştır.

Marksist ve kapitalizm-karşıtı bir hareket olarak sosyal demokrasinin başlıca iki hedefi vardır: Bir yandan, siyasi hakların (örneğin oy hakkının)

işçi sınıfına da tanınmasını istemektedir; diğer yandan, proleteryanın kendi kaderini eline alabilmesi için işçi sınıfını entelektüel ve kültürel yönden yetiştirmeyi amaçlamaktadır. İşçi sınıfına oy hakkının tanınması beklenirken, sosyal demokrasinin yan örgütleri olan sendikaların ve işçi derneklerinin de yardımıyla işçi sınıfının siyasi yönden örgütlenmesi ve bilinçlendirilmesi amaçlanmaktadır. Sosyal demokrat parti, kendini bir karşı-toplum olarak kurgulamakta ve kurmaktadır. Toplumun geri kalanından bağımsız bir siyasi söylem ve kurumlar geliştirilmektedir. Sosyal demokrat hareketin geleceğe yönelik bu temel hedeflerinin yanı sıra bir başka özelliğinden daha söz edebiliriz: Sosyal demokrat partiler, işçi sınıfının siyasi desteğini ve oylarını alabilmek için işçilerin günlük yaşamlarının iyileştirilmesi için de çalışmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, sosyal demokrasi başlangıçtan bu yana devrimci bir projeye reformcu bir pratiği birleştiren bir güç olarak görünmektedir.

1914'e geldiğimizde, sosyal demokrasi teriminin hala sosyalizmin üç akımını (Ortodoks, revizyonist ve leninist devrimci) birden ifade için kullanıldığını görüyoruz. Uluslararası vurguya rağmen, sosyal demokrasi birbiriyle çelişen düşünce akımlarının ve farklı ulusal geleneklerin etkisi altında kalmaktadır. Bu ilk dönemde, sosyal demokrasinin bünyesinde yer alan başlıca kişiler Engels, Lenin, Bernstein, Jaures, Rosa Luxemburg gibi isimlerdir.

3. Reform ve Devrim

İki tarihi olay, bu gelişmeyi sekteye uğrattı. İlk olarak Birinci Dünya Savaşı, İkinci Enternasyonal'in sağladığı proleter birliğinin parçalanmasına neden oldu. Sosyal demokrat partiler birbiri ardına ülkelerinin savaş harcamalarına destek verdi; hatta milliyetçilerle ve burjuva partileriyle birlikte "kutsal birlik hükümetleri"nde yer aldılar. Yüzyılın başından bu yana entelektüel ve siyasi bazda yükselen bir değer olan İkinci Enternasyonal, bu ilk cihan savaşından parçalanmış olarak çıktı. Rusya'daki 1917 Ekim Devrimi de ulusal partilerdeki çözülmeyi hızlandırdı. "Doğudan yükselen ışık" ve Bolşevik devrimin ortaya koyduğu devrimci potansiyel, sosyal demokrat partilerde önemli bölünmelere neden oldu. Sosyal demokrat partilerden ayrılan militanlar ve yöneticiler Komünist Partileri kurdular. 1919-1921 yılları arasında gerçekleşen bu tarihi bölünmeyi tetikleyen, komünist Üçüncü Enternasyonal'in kurulması yönünde -Moskova'nın da teşvikiyle- alınan karar oldu. Sosyal demokratlar arasındaki bölünme, Üçüncü Enternasyonal'e üyelik için Lenin ve Zinoviev tarafından belirlenen 21 şartı kabul etmeyen Ortodoks ve revizyonist akımların sosyalist Enternasyonal'i yeniden hayata geçirmeye karar vermeleriyle resmileşti. Böylece savaştan önce aşına oldu-

ğumuz "reformcu sağ" ve "devrimci sol" ayrımına bir de "sosyalizm/sosyal demokrasi" ve "komünizm" ayrımı eklenmiş oldu. Soldaki bu bölünme, Fransa gibi bir çok Avrupa ülkesinde hala sürmektedir.

Bu bölünme, Avrupa'daki sosyal demokrat hareketi örgütlenme, oy ve siyaset bazında zayıflatmıştır. İşçi sınıfının önemli bir bölümü daha proleter bir söylemi ve yapısı olan komünist partileri desteklemektedir. 1919-1921 bölünmesinden sonra sosyalist militanlardan ve yöneticilerden de Üçüncü Enternasyonal partilerine bir kayma olmuştur. İdeolojik açıdan ise, kapitalizmle her tür uzlaşmayı reddeden komünist partiler sosyal demokrasinin de solunda yer almakta ve bu partileri "küçük burjuva partisi" ya da "reformcu parti" olarak küçük görmektedirler.

Komünistlerin sosyal demokrasi kavramını kullanmaktan vazgeçmesiyle birlikte sosyal demokrasi kavramı kapitalist sistemle uyumlu reformcu akım için kullanılmaya başlanmıştır. Sovyet rejimi demokrasiye sırt çevirirken sosyal demokrat partiler kapitalist rejim içinde, hükümetlerde yer almayı hedeflemişlerdir. Bu hedefin benimsenmesi şu anlama gelmektedir: Sosyal demokrat partiler bu şekilde ulusal siyasette yer alma yönündeki iradelerini ortaya koymaktadırlar. Öte yandan, sosyal demokrat partiler seçimlerde iktidara gelebilmek için işçi sınıfının dışındaki toplumsal sınıflara da yönelmek ihtiyacı duymuşlardır. Bu şekilde, sosyal demokrat partilerin kısa zamanda, orta sınıfların çıkarlarını da savunmaya başladığını görmekteyiz.

Sosyal demokrat partiler, bu dönemde liberal kapitalist rejimin kurumlarını tamamen kabullenmekle birlikte özellikle söylem ve ideoloji düzeyinde Marksizmden vazgeçebilmiş değildir. Bu kültürel köktencilik, ancak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortadan kalkacaktır.

Batı Avrupa'daki sosyal demokrat partilerin çoğu kapitalizme kökten düşmanlığa son vermişlerdir. Bu partiler bundan böyle kendilerini "işçi sınıfının partisi" olarak değil, "halkın partisi" olarak takdim etmektedirler. Siyasi program açısından bakıldığında ise, üretim araçlarının kamulaştırılması düşüncesinin yerini kamu ya da devlet sektörüyle birlikte özel sektörün bir arada yaşamasını öngören karma ekonomi düşüncesinin aldığını görüyoruz. 1947'de, yani Soğuk Savaş'ın başlangıcından itibaren ise sosyal demokrat partiler açık bir şekilde kapitalist ve batıcı cepheyi tercih etmişlerdir. Sosyal demokrat partiler çoğu ülkede açıkça komünizm düşmanıdır. Almanya'daki Sosyal Demokrat Parti, buna iyi bir örnektir. SPD, 1959'da Bad-Godesberg'de yapılan kongrede Marksist kökenlerini reddetmiş ve "Alman halkının partisi" olduğunu ilan etmiştir. SPD, güçlü bir devlet ekonomisini

savunmakla birlikte karma ekonomi yanlısıdır. Keynesçi politikalar aracılığıyla işçi sınıfının talepleriyle (zenginliğin paylaşımı, tam istihdam politikası, sendikaların güçlendirilmesi) ulusun çıkarları (iktisadi büyümenin sürdürülmesi) arasında bir uzlaşma sağlanabileceğine inanmaktadır. Bu uzlaşmacı pragmatizm, 1950lerden 1970lerin ortasına dek Avrupa sosyal demokrasinin prototipi olmuştur. Bu tip sosyal demokrasi esasen Kuzey Avrupa'da (İskandinav ülkeleri, Batı Almanya, Avusturya ve bir ölçüde Benelux ülkeleriyle İngiltere) gelişmiştir. Avrupa'nın güneyinde ise, sosyal demokrat partilerden söz etmek güç hatta imkansızdır. Fransa, İtalya, İspanya, Yunanistan ve Portekiz gibi Güney Avrupa ülkelerinde, "sosyalist" partiler, işçi sınıfı üzerinde daha etkili olan komünist partilerin etkisiyle, işçi sendikalarıyla güçlü bağlar kuramamıştır; az sayıdaki üyeleri de çoğunlukla maaşlı orta sınıftan gelmektedir. Şu durumda, başlangıçtan 1980lere kadar Avrupa'da sosyal demokrasinin iki alt grubu olduğunu söyleyebiliriz. Kuzeyde sosyal demokrasi ideal tipine daha yakın partiler ve güneyde sosyal demokrat ideal tipinden açık şekilde uzak olan sosyalist partiler.

III. SOSYAL DEMOKRASİNİN SOSYOLOJİSİ

1. Kitle Örgütlenmesi ve Militanlar

Sosyal demokrat partiler ilk ortaya çıktıkları 19. yüzyıl sonlarından bu yana birer kitle partisi, yani yüksek sayıda üyesi olan siyasi parti, olarak örgütlenmişlerdir. Kuzey ülkelerinde, sosyal demokrat partilerle sendikalar arasındaki "organik" bağlar, sendikaya üye işçilerin partiye de fiili ve mali destek vermesini sağlamakta; bunun ötesinde, partinin sendika bünyesinde ve bağlı derneklerde etkili olmasına imkan vermektedir. Partinin bu şekilde kazandığı etki, emekçi sınıfın gerektiğinde parti için harekete geçmesini kolaylaştırmaktadır.

Sosyal demokrat partilerin üç temel özelliği vardır: işçi sınıfıyla sendikalar aracılığıyla sıkı ilişkiler kurulmaktadır, sendikalarla kurulan bu yakınlık işçi sınıfının kapitalist rejime entegrasyonunu sağlamaktadır, partinin işçi ve halk kesimiyle yakınlığı orta sınıflara açılımı da kolaylaştırmaktadır.

Sosyal-demokrat örgütlenme modelinde bürokrasinin ve ayrıntılı bir parti içi teşkilatın önemli yeri vardır. Partinin teşkilatla, militanlarla ve toplumun geri kalan kesimiyle bağlantısını sağlayacak olan yönetici kadroları ve militanlar parti tarafından yetiştirilir. Bu tür bir parti bürokrasisi 1950-1970 yılları arasında İtalyan ve Fransız Komünist Partilerinde olduğu gibi Alman, Avusturya ve İsveç Sosyalist Partilerinde de gelişmiş haldeydi.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra militan işçilerin sayısında bir düşüş gözlenmiştir. Genel olarak militanların sayısı da nüfusa göre düşüş kay-

detmiştir. 1940ların sonu ile 1990lar arasında kalan dönemde, kuzey ülkelerindeki sosyal demokrat partiler yüksek bir örgütlenme düzeyine sahipken güneydeki sosyalist partilerin militan sayısı nispeten düşüktü (Yunanistan, İspanya), hatta oldukça zayıftı (Fransa). Avrupa ekonomilerinde hizmet sektörünün gelişmesine paralel olarak, sosyal-demokrat partilerde de orta gelir düzeyinden üyelerin çoğalmasıyla sosyal-demokrat örgütlenme modeli tedrici olarak değişikliğe uğradı. 1960ların sonlarından itibaren orta sınıflardan gelen militanlar neredeyse işçi sınıfından militanlarla eşit sayıya ulaşmıştı. Bu partilerin burjuvaya açılması militanların yetiştirilmesi ve işçi sınıfının siyasal olarak yönlendirilmesi politikasında gerilemeye neden oldu. 1960lardan itibaren, sosyal demokrasi sosyolojik olarak işçi sınıfıyla burjuva arasında melez bir yapıya kavuşmuştu.

2. Seçmen Profili

1960lardan itibaren, sosyal demokrat partilerin programlarını ve eylemlerini orta gelir sınıfı doğrultusunda kısmen değiştirdiğini görmekteyiz. Bu stratejik değişim, seçmen kitlesinin büyük ölçüde burjuvaya kayması sonucunu doğurmadı, seçmenler hala çoğunlukla işçi sınıfından gelmektedir. Bir başka ifadeyle, sosyal demokrat partiler farklı kesimlere açılrsa da, parti tabanı ağırlıklı olarak proleteriyadan oluşmaktadır.

Bu durum özellikle kuzey partilerinde (İskandinav ülkelerinde, Büyük Britanya'da, Avusturya'da, Belçika'da ve kısmen de olsa Batı Almanya'da) çok belirgindir. İsveç'te Sosyal Demokrat Parti'nin (SAP) siyasi hayattaki hegemonyası, işçi sınıfından seçmenlerin desteğiyle izah edilmektedir. "Orta sınıf sosyal demokrasisi" kavramının tersine, İsveç'teki Sosyal Demokrat Parti 1970lere kadar işçi sınıfından seçmenlerin tavizsiz desteğiyle iktidarda kalmayı başarmış bir partidir. Büyük Britanya'da İşçi Partisi'nin 1964'te ve 1966'da kazandığı zaferlerde emekçi sınıftan aldığı oyları arttırması büyük rol oynamıştır. 1970 yılında da işçi oylarının kaybedilmesi partiyi iktidardan uzaklaştırmıştır. Batı Almanya'da işçi sınıfıyla SPD arasındaki bağ İskandinav ülkelerindeki ya da Büyük Britanya'daki kadar belirgin değildir. SPD'nin işçi sınıfından aldığı oy kendi oyları içinde % 60 oranını nadiren geçmiştir. SPD 1970lerin başında işçi sınıfındaki güçsüzlüğünü orta sınıfların desteğiyle telafi etmek suretiyle iktidara gelebilmiştir. SPD'nin iktidarını yeni orta sınıfların desteğine borçlu olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Serbest meslekler, bağımsız meslek grupları (ziraatçiler, esnaf, zanaatkarlar) sosyal demokrat söyleme iltifat etmezken, orta sınıfların alt kesimi (memurlar, çalışanlar) 1960lardan itibaren gittikçe artan oranda sosyal demokrat partilere destek vermeye başlamışlardır. Hatta kuzeydeki sosyal

demokrat partilerin % 40'a varan oranda oy kaynağını oluşturmuşlardır. Bu gözlem, özellikle henüz 1960'lardan itibaren orta gelir sınıflardan % 40 oranında oy alan Alman SPD'si için geçerlidir. SPD bu özelliğiyle diğer kuzey partilerine göre işçi sınıfına daha az dayanan, farklı sınıflara açık bir partidir. Sınıf kamplaşmasının ve başka sosyo-kültürel bölünmelerin daha belirgin olduğu Büyük Britanya'da ise 1980'lere kadar orta sınıfların oyunu büyük ölçüde Muhafazakar Parti almaya devam etmiştir.

1950'lerden itibaren sosyal demokrat partiler işçi sınıfının sayıca azalmasından kaynaklanan oy kaybını telafi için orta sınıflara açılma ihtiyacı hissetmişlerdir. Bu stratejinin siyasal maliyeti, sosyal demokrat partilerin işçi partisi niteliğini yitirmesi olmuştur. 1960'lara gelindiğinde hala proleteryanın partisi olan sosyal demokrat partiler, zaman içinde orta sınıflardan da oy almak amacıyla komünist partilerin temsil ettiği "sınıf partisi" görünümünden uzaklaşmışlardır. Kuzey Avrupa'daki sosyal demokratlar esasen proleterya partisi olmaya devam etmekle birlikte, orta sınıfın da oylarını alarak çok sayıda seçim kazanmışlardır. Bu çok sınıflı yapı bir handicap olmak şöyle dursun, sosyal demokrat partileri, özellikle kuzey ülkelerinde "iktidarın doğal adayı" haline getirmiştir. 1960'lardaki ve 1970'lerdeki seçim zaferlerinin gerisinde, hatırı sayılır oranda işçi sınıfı oylarının alınması önemli rol oynamıştır.

3. Sosyal Demokrasi ve Sol

Sosyal demokrat partiler 1960'lardaki ve 1970'lerdeki bir çok seçimden zaferle çıktı. Sosyal demokrat partilerin ülkelerindeki siyaset dünyasına entegrasyonu bunda önemli rol oynamıştır. Bu partiler artık seçmenler tarafından "iktidara ehil parti" olarak görülmektedir. Bir başka ifadeyle, sosyal demokrat partilerin iktidara gelmesi bir rejim krizi ya da liberal-kapitalist kurumlar için tehdit olarak algılanmamaktadır. İktidarın muhafazakar partilerle sosyal demokrat partiler arasında el değiştirmesi artık dramatik bir "rejim krizi" anlamına gelmemektedir. Bu durum, özellikle Büyük Britanya'daki gibi iki partili sistemlerde muhafazakar partiden hoşnut olmayan seçmenlerin daha kolay bir şekilde sosyal demokrat partilere kaymasına yol açmıştır. Öte yandan, İtalya'daki ve Fransa'daki komünist partiler uzun süre marjinal partiler olarak görülmekten kurtulamamışlardır. Siyaset dünyası, "sistem-karşıtı" olarak değerlendirdiği bu partilerin "iktidara ehil" olmadığını düşünmektedir. Batı Almanya'da SPD, üç seçim yenilgisinin akabinde Marksizmi bırakarak, 1959 yılında Bad-Godesberg'de yapılan kongreyle "halkın partisi" olmaya karar vermiştir.

Sosyal demokrat partilerin "iktidara ehil parti" statüsüne yükselmesi parti politikası açıdan önemli sonuçlar doğurmuştur. Örneğin, piyasa ekonomisinin eleştirisinden ve alternatif üretim modeli arayışından vazgeçilmiştir. Özellikle SPD gibi Marksist bir kökene sahip olan sosyal demokrat partilerin "meşru parti" statüsünü kazanmak için parti doktrinlerini ve programlarını daha radikal bir şekilde gözden geçirmeleri gerekmiştir. Büyük Britanya'daki İşçi Partisi ise zaten başlangıçtan itibaren ılımlı bir parti olduğundan daha kolay bir evrim geçirmiştir. İdeolojik olarak ılımlı bir parti olan İsveç'teki SAP, 1930lardan itibaren "iktidara ehil" parti olarak kabul edilirken, Büyük Britanya'daki İşçi Partisi 1940lardan, Batı Almanya'daki SPD ise 1960lardan itibaren bu statüye yükselmişlerdir.

İkinci Dünya Savaşı'nın sonu ile 1970li yıllar arasında kalan dönemde, Kuzey Avrupa'daki sosyal demokrat partiler, sol yelpazedeki hakim parti konumundadır. Hatta sosyal demokrat modelin gelişmesini kolaylaştıran, daha soldan rakiplerin (örneğin komünist partilerin) olmamasıdır. Soldan rakip olmaması, sosyal demokrat partilerin işçi sınıfının oylarını kaybetmeksizin merkeze kaymasına imkan vermiştir. 1940lar ile 1970ler arasında en uzun süre iktidarda kalan sosyal demokrat parti olan SAP (İsveç), ağırlıklı olarak işçi sınıfından destek almaktaydı ve siyasi yelpazede daha soldan bir rakibi yoktu. İtalya'daki ve Fransa'daki sosyalist partiler ise komünist partilerle zorlu bir rekabet içindeydi. Nitekim bu partiler, tüm sınıflara açık olmakla birlikte, aynı dönemde nadiren iktidara gelebilmiştir. Kuzeyde, sosyal demokrat partiler daha soldan gelen rakipleri olmadığından, hem işçi sınıfının desteğini sürdürebilmeyi hem de merkezci parti haline gelmeksizin merkezde sürekli ve istikrarlı bir yer edinmeyi başarabilmişlerdir.

1945'ten itibaren, Kuzey Avrupa'da sosyal demokrat partiler merkeze yönelirken, güneyde bu stratejiden bilhassa kaçınılmıştır. Bu ülkelerde birer komünist partinin varlığı, sendikaların bölünmüş olması ve Katoliklerle laikler arasında Kilisenin toplum içindeki rolü konusunda yaşanan tartışmalar, bu durumda etkili olmuştur. Komünist Partisi gibi daha soldan bir alternatifin varlığı, sol seçmenin merkeze kayan sosyal demokrat partileri terk etmesi sonucunu doğurabilirdi. Kuzeyde, dini konularda bu tür bir bölünmenin yaşanmaması, komünist partilerin yokluğu ya da zayıflığı ve sendikal hareketin yekvücutluğu sosyal demokrat partilerin merkeze kaymasını kolaylaştırmıştır.

4. Sosyal Demokrat Uzlaşma ve Sentez

Soğuk Savaş'ın başlamasıyla, önceki dönemde yürütülen kapitalizm-karşıtı kampanyaya son verilerek reformcu bir çizgi benimsenmiştir. Savaş

sonrası dönemde sosyal demokrasiyenin yeniden doğuğu ise müdahaleci devlet ve Keynesçi iktisat politikalarının n çıkmasıyla olmuştur. İki savaş arası dönemde yaşanan depresyon kapitalizmin itibarını sarsmıştı. Savaşın tahrip ettiği millî ekonomilerin yeniden inşası için kamu gücünün ekonominin bir çok alanına müdahale etmesi gerekiyordu. Keynesçilik, Marksizmden henüz kurtulan sosyal demokrasiyenin imdadına yetişerek iktisat politikasında bir referans haline geldi. Tüketimi canlandırmak amacıyla yatırımların kamu finansmanıyla desteklenmesine ve talebi artırıcı bütçe politikalarına dayanan Keynesçi politikalar, savaştan yeni çıkan Avrupa halklarının eşitlik talebine cevap vermeye çalışıyordu. Bu politikalarla, piyasa ekonomisi içinde kalmak şartıyla, aktif ve müdahaleci bir devlet marifetiyle zenginliğin daha adil ve eşitlikçi bir şekilde paylaşılması amaçlanıyordu. Keynesçilik, sosyal demokrat partilerde yaygın bir eğilimdi, çünkü sol söylemin "müdahaleci devlet, zenginliğin paylaşılması, zayıf durumdakilerin korunması gibi" temel hedeflerine hizmet ediyordu. 1950lerden itibaren yaşanan ekonomik büyüme de sosyal demokrat partilerin tam istihdam, ücret artışı, kapsamlı bir sosyal güvenlik ve altyapı yatırımları gibi politikaları savunmasını kolaylaştırdı. Sosyal demokrat partilerin Keynesçi politikaları için "sosyal demokrat uzlaşma" ifadesi de kullanılabilir. Buna göre, toplumsal anlaşmazlıklar sendika-işveren temsilcileri-devlet üçlüsünün varacağı uzlaşmalar aracılığıyla çözümlenmelidir. "Neokorporatizm" olarak da nitelendirilen bu ikili ya da l sistem işçilerle işverenler arasında şöyle bir uzlaşma sağlanması önermektedir: İşçiler cret taleplerini makul seviyeye çekecekler, işyerinde çatışmadan kaınacaklar ve şirketlerin rekabet gücü için gerekli olduğu varsayılan kar oranlarını tehlikeye sokmayacaklardır. Buna karşılık, devlet ve işverenler sosyal devletin gereklerini yerine getirecekler, "cömert" bütçe politikalarını hayata geçirecekler ve çalışanların haklarını gclendireceklerdir. Kısaca, sosyal demokrat uzlaşmayı kabul eden kapitalist devletler bir yandan rekabet gücü yüksek ve çatışmalardan uzak bir ekonomiye; diğer yandan, gcl bir sosyal devlete, eşitlikçi bir toplum yapısına ve yüksek ücretlere sahip olacaktır. Bu "saf" sosyal demokrat model Orta ve Kuzey Avrupa (İsveç, Avusturya, Norveç ve bir ölçüde Danimarka) dışında tam olarak hayata geçirilememiştir. Belçika ve Hollanda, bu modeli kısmen uygulayabilmiş, Almanya'da da 1967-1976 arasında benzer politikalar etkili olmuştur.

Avrupa'da 1940ların sonlarından 1970lerin ortalarına kadarki dönemde sosyal demokrat partilerle muhafazakar/hristiyan demokrat partiler arasında, sosyal demokrat sentez (piyasa ekonomisi+sosyal adalet) zerinde bir konsensüse ulaşılmıştır. Bu sentez (ya da "sınıflararası uzlaşma") sosyal

demokrat partilere sadece işçi sınıfının değil, aynı zamanda bütün kesimlerin çıkarlarının savunucusu olarak görünme imkanını vermektedir.

5. Sosyal Demokrasinin "Altın Çağı" (1945-1973)

İkinci Dünya Savaşı'nı takip eden otuz yıllık dönem sosyal demokrat partiler açısından bir "altın çağ" olmuştur. Sosyal demokrat model, muhafazakar/hristiyan demokrat partilere karşı bir çok ülkede seçimleri kazanmış ve uzun yıllar boyunca iktidarda kalmayı başarmıştır. Zaman içinde güç kaybeden bu modele son darbeyi vuran ise, 1973 Petrol Krizi ve sonrasında yaşanan ekonomik kriz olmuştur. Ancak, söz konusu dönemde sosyal demokrat partilerin tamamının yukarıda çizdiğimiz ideal tipe uygun olduğunu düşünmek yanlış olur. Tam olarak bu modele uyan tek parti İsveç'teki SAP'tır; Almanya'da, Büyük Britanya'da, Belçika'da ve Hollanda'da sosyal demokrat partiler yukarıda çizdiğimiz ideal tipe büyük oranda uymakta; güneydeki (Fransa, İspanya, Yunanistan ve İtalya) partiler ise bu modelin dışında kalmaktadır. Bu nedenle, sosyal demokrasi kavramı esasen oldukça heterojen olan bir gerçekliği homojenleştirme eğilimi taşıyan bir kavram olarak değerlendirilmelidir. Hatta 1945-1973 dönemi için sosyal demokrasi kavramı yerine sosyal demokrasilerden söz etmek daha doğru olur.

IV. GERİLEME, TOPARLANMA VE DEĞİŞİM, 1974-2002

1. Daha Heterojen Bir Seçmen Profili

İşçi sınıfının oyları 1970lerden itibaren büyük bir erozyona uğramıştır. İşçi sınıfının oylarındaki gerilemenin iki nedeni vardır: Genel nüfus içinde işçi sınıfının sayıca gerilemesi ve sosyal demokrat partilerin işçi sınıfındaki tabanının kayması. Burada, işçi sınıfından gelen desteğin tamamen kesildiğini düşünmek yanlış olur. Zaten söz konusu oy kaybı siyasi nedenlerden çok yapısal nedenlere bağlıdır. Aynı dönemde, orta sınıfların, özellikle de kamu sektörü çalışanları ile entelektüel kesimin (eğitimcilerin) etkisi belirgin hale gelmiştir. Orta sınıfların gittikçe artan desteği, sosyal demokrat partilerin merkeze yaklaşma eğilimlerini güçlendirmiştir.

1970lerden itibaren sosyal demokrat partilerin bünyesinde, farklı hasasiyetlere sahip iki seçmen profilini bir arada görüyoruz: Orta gelir grubundan gelen yüksek kültürlü seçmenler kültürel liberalizmin ve post-materyalizmin değerlerine ve hedeflerine (örneğin, çevre, gıda güvenliği, cinsel özgürlük, kadın-erkek eşitliği) daha yakın durmakta iken, işçi sınıfından gelen seçmenler bu konulara fazla ilgi duymamakta ve ekonomik eşitlik, sosyal adalet gibi klasik sorunları daha önemli bulmaktadırlar. Bu durum, zaman zaman parti içi gerilimlere neden olmuştur. Ancak, bazı ülkelerde, örneğin Almanya'da, post-materyalizmin yukarıda sayılan tezlerinin

çevreci partiler tarafından sahiplenilmesi sosyal demokrat partilerin orta sınıflar üzerindeki etkisini azaltmıştır.

1980lerden itibaren, işçi sınıfı artık sosyal demokrasinin "referans" seçmen kaynağı olmaktan çıkmıştır; bundan böyle, sadece işçi sınıfından değil, aynı zamanda orta sınıftan da gelen sosyal-demokrat seçmenden söz etmek gerekecektir. Seçmen profilinin heterojenleşmesi karşısında, sosyal demokrat partilerin farklı talepleri uzlaştırması gerekecektir.

2. Orta Sınıfların Partisi

Sosyal demokrat partilerin üye yapısında da burjuvalaşma eğilimi gözlenmektedir. Hatta serbest meslekler ve ara meslekler temsil ettikleri sosyal demokrat oy potansiyeline nazaran orantısız bir şekilde parti yönetiminde yer bulmaktadır. Bu değişim, eskiden aşına olduğumuz parti militanlığı kavramını ve parti işleyişi usullerini de alt üst etmiştir. Sayısı gittikçe artan eğitilmiş üyeler (akademisyenler, serbest meslekler, yüksek memurlar) siyasi konulara daha hakim olmakla kalmayıp toplum önünde daha rahat söz alabilmekte ve tartışmalara aktif olarak katılabilmektedirler. Bu durumda, proleteriyadan gelen üyeler marjinalleşmekte ya da sessizliğe mahkum olmaktadır. Öte yandan, sosyal demokrat partiler, işçi sınıfının sosyalleştiği mekanlar olmaktan çıkmıştır. İdari sorumluluklar da yeni üye profiline uygun olarak paylaştırılmaktadır.

Son otuz yılda, sosyal demokrat partilerin işleyişi de önemli ölçüde değişmiştir. Görüntülü yayın araçlarının gelişmesi sonucu, siyasi güç kişiselleşmiş ve geleneksel kolektif organizasyonu geri plana itilmiştir. Günümüzde, seçim kampanyaları parti lideri etrafında şekillenmektedir. Liderin kişiliği seçimlerde belirleyici olmaktadır (örneğin; 1997'de Tony Blair, 2002'de Gerhard Schröder). Bunun sonucu olarak, parti üyesi bile olmayan siyasi danışmanlar hatta reklamcılar, parti yönetimi tarafından alınan kararlarda etkili olabilmektedir.

Uzmanların etkisi, parti programlarının ve politikasının militanlar ya da yönetim kurulları tarafından belirlenmesine son vermiştir. Parti programları, genellikle dar bir uzmanlar kurulu tarafından tartışılmakta ve kalem alınmaktadır. Parti politikasının belirlenmesinde, halkın çeşitli kesimleri arasında yapılan kamuoyu anketleri dikkate alınmaktadır. Militanların karar sürecindeki etkisi azalmakla birlikte tam olarak gözden çıkarıldıklarını düşünmemek gerekir. En azından programın onaylanması ya da seçim kampanyası için militanlara ihtiyaç vardır.

Son yirmi yılda gözlemlenen bir başka gelişme de partilerin 1960-1970 dönemindeki türden aktif militanlar yerine pek de siyasal angajmanı olma-

yan militanları tercih etmeleridir. Fakat parti yöneticilerinin seçiminde parti içi itirazları önlemek amacıyla militanların oylarına da başvurulabilmektedir. Örneğin, İngiltere’de İşçi Partisi Başkanı’nın doğrudan militanlar tarafından seçilmesi, radikal üyelerin ılımlı çoğunluk içinde erimesini sağlamak-tadır.

3. Yeni Politikalar

Son yirmi yılın en büyük yeniliği, post-materyalist değerleri (çevre, kadın hakları, etnik azınlıkların hakları, cinsel özgürlük ve eşitlik, üçüncü dünya ülkelerinin borçlarının silinmesi, gıda güvenliği. vb.) savunan çevreci partilerin ve sol partilerin kurumsallaşmasıdır. Dolayısıyla, sosyal demokrat partiler için sol yelpazede yeni rakipler çıkmıştır. Bu eğilimi Almanya, İsveç, Norveç, Danimarka, ve kısmen de olsa Avusturya, Yunanistan ve Portekiz’de gözlemlemek mümkündür. “Yeni Politika” başlığı altında ele alabileceğimiz bu yeni güçler, söz konusu sorunların (özellikle çevreye ve kadın-erkek eşitliğine bağlı konuların) sosyal demokrat partiler tarafında da dikkate alınmasını gerekli kılmaktadır. Almanya’da SPD bünyesinde bir “New Politics” kanadı ortaya çıkmıştır. Norveç’te, İsveç’te ve Avusturya’da da sosyal demokrat partiler çevreci hassasiyete duyarsız kalmamış ve bu konuda politikalar geliştirmişlerdir.

Sosyal demokrasiye soldan gelen “post-materyalist” baskının yanı sıra, neoliberal sağ da önemli bir rakip olarak ortaya çıkmıştır. Klasik sosyal demokrasi politikalarının terk edilmesi bu iki gelişmeyle açıklanabilir. Bu ikili baskı sonucu, sosyal demokrasi post-materyalist ve liberal düşüncelere açılma gereği duymuştur. Bu arada post-materyalist kaygılardan uzak, aynı zamanda liberalizme de karşı olan halk kategorilerden gelen talepleri de göz ardı etmemek gerekir. Bu seçmenlerin bir kısmı siyasi hayata sırt çevirirken bir kısmı da (Fransa, İtalya, Hollanda örneklerinde olduğu gibi) popülist ve aşırı sağcı partilere oy vermektedir.

Sosyal demokrat partiler, seçmen profilindeki değişime uyum sağlamak ve heterojen bir seçmen kitlesini tatmin edecek “kapsayıcı” politikalar geliştirmek zorunda kalmışlardır. Sosyal demokrasinin klasik talepleri (müdahaleci devlet, millileştirme, vergilendirme, zenginliğin paylaşımı) geri plana itilerek daha ılımlı programlar benimsenmiştir. Öte yandan, siyasette imajın ve iletişim araçlarının siyasi programı ikinci plana itmesiyle, sosyal demokrat liderler “gerekli teknik bilgiye sahip”, “saygın” ve “sorumlu” devlet adamı görüntüsü vermeye çalışmakta, sosyal demokrat partiler de “merkezci” bir profil çizmektedirler. Geleneksel “eşitlik” söylemi tarihe karışırken, ortaya çıkan boşluk “modernite”, “uzmanlık” ve “etkililik” temala-

nyla doldurulmaktadır. Bu yeni kavramlar, yeni nesil sosyal demokrat liderlere, 1970-1980 dönemindeki "eski" sosyal demokrasiye kopuşu ifade imkanı vermektedir. Bu açıdan bakıldığında, Tony Blair'in İşçi Partisi için kullandığı "New Labour (Yeni İşçi Partisi)" nitelemesi çok manidardır. Blair ve yandaşları, bu şekilde "eski" Keynesçi İşçi Partisi ile "yeni" modern ve neoliberal İşçi Partisi arasında bir ayrım yapmayı amaçlamışlardır.

Yeni sosyal demokrasiin siyasi programı esasen üç ana eksen üzerinde oluşmaktadır: Büyüme, sosyal adalet, Refah Devleti ve istihdam gibi sorunlar üzerinde duran klasik sosyal demokrasi; "post-materyalist" sosyal demokrasi ve neoliberalizmin taleplerini (parasal istikrar, kamu harcamalarının azaltılması, özelleştirme, ekonomide liberalleşme, vergilerin azaltılması ve sınırlı bir sosyal devlet) karşılayan "neoliberal" sosyal demokrasi. Burada, neoliberal politikaların bir zorlama olarak değil, bir veri olarak algılandığına dikkat çekmekte yarar vardır. Örneğin, Yeni İşçi Partisi, neoliberal politikaları zorunlu hatta çok yararlı bir evrim olarak sunmaktadır. Yukarıda sayılan üç ana eksen gerek kuzeydeki gerekse güneydeki sosyal demokrat partilerin bel bağladığı "kapsayıcı" politikanın temellerini oluşturmaktadır. Son zamanlarda, özellikle Tony Blair'in İşçi Partisi'nin (ve aynı yoğunlukta olmasa da SPD'nin) güvenlik, kamu düzeninin korunması ve yasadışı göçün önlenmesi gibi konuları da programına aldığı gözlemlenmektedir.

Neoliberalizmin kabulü, sosyal adaletten tamamen vazgeçildiği anlamına gelmemektedir. "Dayanışma" ve "toplumsal uyum" sosyal demokrat söylemin merkezi kavramları olmaya devam etmektedir. "Yeni Sosyal Demokrasi"nin savunucuları sosyal demokrasiin hedeflerinde bir değişim olmadığını, sadece bu hedeflere ulaşmak için başvurulacak araçların değiştiğini ifade etmektedirler. Ancak, daha yakından bakıldığında bu savunuma ikna edici olmaktan uzaktır. Örneğin, eşitlik kavramının içi önemli ölçüde boşaltılmıştır. Sosyal demokrasiin temel kavramlarının başında gelen "sonuçlarda eşitlik/maddi anlamda eşitlik" anlayışının yerini "fırsat eşitliği" olarak tanımlanabilecek bir eşitlik anlayışı almıştır. Benzer şekilde, "çalışma hakkı" kavramının da geri plana itildiğini söyleyebiliriz.

İlmli bir neoliberal realizm ile sosyal bir söylemin bir araya getirilmesi, "sosyal-liberal" olarak nitelendirilebilecek yeni bir sosyal demokrat sentezin işaretçisidir. Bu "sosyal-liberalizm" ultra-liberalizmin aşırılıklarını reddetmekle birlikte, sosyal eşitsizliklerle mücadele konusunda geleneksel sosyal demokrasiin gerisindedir. Yeni sosyal demokrasiin belki de en belirgin özelliği "ılımlı" bir güç (ılımlı neoliberal ve ılımlı sosyal) olmasıdır.

Tony Blair'in liderliğindeki New Labor "sosyal-liberal" bir partidir. Lionel Jospin'in sol koalisyonu (1997-2002) da, geleneksel sol söyleme görünüşte yer vermesine ve neoliberallerin tepkisini çeken kimi uygulamalarına (örneğin, çalışma sürelerinin düşürülmesi) rağmen aslında sosyal-liberal modelin çok dışında bir görüntü vermedi. Jospin hükümeti de sosyal-liberal çizginin "modernite", "uzmanlık" ve sorumluluk" söylemlerini öne çıkardı ve bütün kesimlere hitap eden politikalar (örneğin; çalışma saatinin 35'e indirilmesi, istihdam, genel sağlık sigortası, vergi yükünün hafifletilmesi, özelleştirme, Avrupa istikrar paktının kabulü) geliştirdi. Sol koalisyon, zaman zaman neo-keynesçi politikalara başvursa da esasen neoliberal çerçevenin dışına çıkmadı.

4. Keynesçilikten Liberalizme

Fransa'da PS'nin (1981-1982), Yunanistan'da ise PASOK'un (1981-1984) neo-keynesçi politikaları başarısızlığa uğradı. Ayrıca, 1980lerden itibaren sosyal demokrasinin ekonomi alanında teorik ve pratik çerçeveden yoksun kaldıklarını gözlemliyoruz. Uygulanan sol politikaların başarısızlığı, sosyal demokrat partileri Ronald Reagan'ın ve Margaret Thatcher'ın temsil ettiği neoliberal dalga karşısında çaresiz bıraktı. İktidardaki sosyal demokrat partiler bile neoliberalizm modasına uymak zorunda kaldı. Zaman içinde, geleneksel sosyal demokrasi kültürüne yabancı genç liderlerin (Blair, Schröder) başa gelmesiyle sosyal demokrasi bünyesinde kompleksiz bir revizyonizme şahit olduk. Bu açıdan bakıldığında, Lionel Josin'in 2000 yılında kullandığı şu ifade pek manidardır: "Piyasa ekonomisine evet, piyasa toplumuna hayır." Günümüzde, solcular da bir yandan iktisadi hayatın piyasa eliyle düzenlenmesini isterken diğer yandan piyasayı düzenlemeye çalışmanın kendi içinde tutarsız bir yaklaşım olduğuna dikkat çekmektedirler.

Büyük Britanya'da Tony Blair'in yandaşları yeni sosyal demokrasi için "Üçüncü Yol" kavramını önermektedirler. Üçüncü Yol, gerek neoliberalizme (özellikle ultraliberalizme) gerekse eski sosyal demokrasiye (özellikle 1960-1970 döneminin çizgisine) eşit mesafede durmaktadır. Üçüncü Yolu, Thatcher'ın neoliberalizminin bir versiyonu olarak değerlendirmek doğru olmaz. Üçüncü yol, kendi içinde bütünlük arz eden ve bir çok yönden Thatcherizmden ayrılan (örneğin, kamu hizmetlerinin yenilenmesi) orijinal bir kavramdır. Üçüncü Yol esasen neoliberal bir politika olmakla birlikte, amaçları itibariyle sosyal-demokraziyle bağlantısı açıktır.

1990-2202 yılları arasında iktidarda bulunan sosyal demokrat partilerin icraatı dikkate alındığında, geleneksel sosyal demokrasi politikalarının terk edildiği görülmektedir. 1990lardan itibaren sosyal demokrasi, "piyasanın

düzenlenmesi"nden vazgeçmiş ve "piyasaya uyum" kavramını benimsemiştir. Hatta neoliberal küreselleşmeye aktif olarak katılan

New Labour için "piyasaya eşlik etme" kavramı daha doğru olabilir.

Sosyal demokrasinin nispeten ılımlı bir neoliberalizmin kuyruğuna takılması, Refah Devletinin sonu anlamına gelmemektedir. Nitekim sosyal demokrat hükümetler döneminde de gelir dağılımı eşitsizliklerinin artmaya devam etmekle birlikte, sosyal politikalar aracılığıyla aşırı fakirleşmenin önüne geçilebilmiştir.

V. 21. YÜZYILDA SOSYAL DEMOKRASİ

1. Temel Özellikler

Sosyal demokrat partilerin geçirdiği köklü değişim şu soruları akla getirmektedir: "Yeni" sosyal demokrasi hala bu nitelendirmeyi hak edecek kadar sosyal demokrat mı? Neoliberal politikaların benimsenmesi sosyal demokrasinin sonu mu, yoksa ömrünü uzatmaya yönelik bir uyarlama girişimi mi?

Burada, aslında "Üçüncü Yol"un, yandaşlarının iddia ettiği kadar orijinal olmadığına dikkat çekmek gerekir. Üçüncü Yol, on yılı aşan bir sosyal-liberal pratiğin kavramlaştırılmasından ibarettir. 1980li yıllarda bir çok Avrupa ülkesinde sosyal demokrat ya da sosyalist partiler bu yeni akımın temellerini atmışlardı. Örneğin, Fransa'da Fabius (1984-1986), Rocard (1988-1991) ve Bérégovoy (1992-1993) hükümetleri yeni sosyal demokrasinin izlediği para politikasının öncülüğünü yapmışlardır. İspanya'daki, Portekiz'deki ve Yunanistan'daki sosyalist hükümetler de aynı dönemde benzer politikalar uygulamışlardır. New Labour'un görüşlerinin tamamen yeni olmadığı açıktır, belki de New Labour'un gerçek yeniliği "sosyal-liberal" kimliğini açıkça kabullenmesinde yatmaktadır.

İdeoloji ve program bazında yirmi yılı aşan bir arayış ve uyarlama döneminden sonra yeni sosyal demokrasinin henüz tam olarak olgunlaşmamakla birlikte üç ana karakteri olduğunu söyleyebiliriz: 1) Sosyal demokrasi "ılımlı" ve "sorumlu" bir siyasi güç (merkez sol) olarak karşımıza çıkmaktadır. 2) Sosyal demokrat partiler, her sınıftan üyeye sahipti ve her sınıftan seçmene hitap etmektedir. Üye ve seçmen profiline uygun olarak, her sınıfa hitap eden bir söylem geliştirmektedir. 3) Sosyal demokrat partiler, salt işçi sınıfına dayandığı döneme göre daha heterojen bir yönetici, üye ve seçmen yapısına sahiptir.

Ancak bu ortak özellikler, Avrupa'da sosyal demokrasiye ideolojik tutarlılık kazandırmak için yeterli değildir. 1960lardaki ve 1970lerdeki sosyal

demokraziyle mukayese edildiğinde yeni sosyal demokrasi kültürü ve kimliği daha zayıf ve daha yapay görünmektedir.

Aynı şekilde, yeni sosyal demokrasi meydanlarda daha az görünmektedir. Fransız Sosyalist Partisi 1995 kışındaki büyük sosyal harekete katılmamıştır. SPD, çevreci ve barışçı hareketleri ancak arkadan takip etmiştir. New Labour da 2000 yılı sonbaharında benzin fiyatlarındaki artışa gösterilen tepki karşısında sessiz kalmıştır. Genel olarak, sosyal demokrasi bu tür sosyal hareketler karşısında ne yapacağına henüz karar verebilmiş değildir. Sendikalardan ve iş dünyasından kopuk, aktif militanlardan yoksun yeni sosyal demokrasi siyasal alanı kontrol etmekte zorlanmaktadır.

Öte yandan, kuzeydeki sosyal demokrat partilerle güneydeki sosyalist partiler arasındaki farklılıklar büyük ölçüde azalmıştır. Nitekim, artık güneydeki sosyalistler de uzun süre karşı çıktıkları "sosyal demokrat" kavramını kullanmaktadırlar. Dolayısıyla, günümüzde bir "Avrupa sosyal demokrasi ailesi"nden söz etmek mümkündür.

2. Yeni Sosyal Demokrasi ve Küreselleşme

Neoliberal küreselleşme, sosyal demokrasi açısından hassas bir konudur. Eski dönemde savunulan müdahaleci devlet anlayışına yeniden güncellik kazandırmak artık mümkün olmamakla birlikte, küreselleşmeden kaynaklanan zenginliğin sınıflar ve uluslar arasında dengeli bir şekilde paylaşılması için sıkı düzenlemeler gerekmektedir. Ancak bunun için bir takım milli ya da uluslararası çıkara dokunmak, genel kabul gören "iktisat" kanunlarına meydan okumak, ABD'ye ve AB Komisyonu'na karşı çıkmak gerekecektir. Yakın gelecekte böylesi bir gelişme pek muhtemel görünmemektedir, çünkü sosyal demokrasi 1980lerde ve 1990larda güçlkle elde ettiği "saygın ve sorumlu siyaset" imajını tehlikeye atmak istemeyecektir. Şu an için, sosyal demokrat siyasetçiler, neoliberal küreselleşmenin aşırılıklarını kınamakla yetinmekte, bir yandan da bu akıma karşı ciddi bir alternatifin bulunmadığını belirtmeyi de ihmal etmemektedirler (hatta Blair'e kalırsa, küreselleşmenin alternatifi yoktur/olamaz.).

Avrupa'daki sosyal demokrat partiler arasında küreselleşme konusunda bir konsensüs bulunmamaktadır. Nitekim, 1999 yılında Avrupa Parlamentosu seçimleri vesilesiyle sosyal demokrat partiler tarafından hazırlanan ve küreselleşme konusunda eleştirel bir ton içeren bildiri, kısa zaman sonra Blair ve Schröder'in imza koyduğu ve küreselleşmeye destek veren bir başka bildiri ile anlamını yitirmiştir.

3. Sosyal Demokrasiden Kopuş mu?

Sosyal demokrasinin tarihi, toplumdaki gelişmelere paralel olarak yapılan çeşitli uyarlamalardan (revizyonizm) ibarettir. Ancak günümüzde sosyal demokrasinin geçirdiği değişikliklerden sonra yeni sosyal demokrasiyi hala sosyal demokrasi olarak nitelendirebilir miyiz? Sosyal demokrasiyi sağın ya da merkez sağın sosyal hümanizminden ve reformizminden ayıran nedir? Günümüzde yeni sosyal demokrasini siyasi yelpazedeki yeri bile sorgulanır hale gelmiştir. Hatta Büyük Britanya'da Liberal Demokrat Parti, iktisadi ve kültürel konularda New Labour'un da soluna yerleştirilmektedir. Sosyal demokrasinin neoliberalizmle yaptığı uzlaşma, sosyal demokrasinin asgari şartlarından da taviz verilmesi sonucunu doğurmuştur. Örneğin, günümüzde sosyal demokratlar devlet müdahalelerinin ve Refah Devletinin ekonomik büyümeyi ve rekabet gücünü engellediğini kabul etmekte, aktif nüfusun % 10'unun işsiz kalmasına karşı da sessiz kalmaktadırlar.

Öte yandan, sosyal-liberalizm acaba sosyal demokrasinin yeni bir ifadesi, yoksa aslında liberalizmin farklı bir versiyonu mudur? Sosyal demokrat partiler liberal ya da muhafazakar partilere gerçek bir siyasi alternatif sunabilmekte midir? Bu tür soruların sorulabilmesi dahi sosyal demokrasinin kimlik ve içerik bakımından ne denli bulanık bir durumda olduğunu göstermek için yeterlidir. Sosyal demokrasi neoliberal politikalara başvurabilir; ancak, esasen neoliberal çizgiye kayması sosyal demokrasi için intihar anlamına gelecektir.

VI. SONUÇ

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, reformcu bir düşünce okulu ve siyaset anlayışı olarak sosyal demokrasi Batı Avrupa solu içinde birinci üç haline geldi. Sosyal demokrasinin Keynesçi reformizmi, sendikaların da desteğiyle öncelikle Kuzey Avrupa'da gelişti. Kuzeydeki sosyal demokrat partiler 1970-1980lere gelinceye kadar esasen işçi sınıfından destek alırken, zamanla üye ve seçmen profilinde orta sınıf öne çıktı. İşçi sınıfı tamamen silinmediyse de sayı ve parti kültürü bakımından azınlık haline geldi. Sosyal demokrat partilerin burjuvalaşması bir kimlik sorunu da beraberinde getirdi.

Sosyal demokrasi, muhafazakar ve hristiyan demokrat partilerden farklı bir aile olarak siyasi yelpazede yer almakla birlikte, zaman içinde klasik taleplerinden vazgeçmiş ve hatta muarızı olan iktisadi liberalizmin çoğu politikasını kabullenmek suretiyle günümüzde ne belirgin bir ideolojisi ne de politikası olan banal bir siyasi güç haline gelmiştir. Sosyal demokrat partilerin işçi sınıfıyla ve sendikalarla bağlantısı kopmuş, orta sınıf partide işi sınıfının yerini almıştır. Sosyal demokrat partiler sosyolojik olarak "sınıf

partisi" olmaktan çıkmıştır; program ve parti kültürü açısından da her kesime hitap eden, esnek bir çizgiye kaymıştır. Parti kurulları önemini yitirmiştir; medyatik bir parti liderinin teşkilattan ve tabandan bağımsız olarak hareket etmesi doğal karşılanmaktadır.

Yirmi yılı aşkın süredir bir arayış içinde olan sosyal demokrasinin iktidar bilançosu da pek iç açıcı değildir. Bu dönüşüm, sosyal demokrasinin reformcu karakterini ve geleneksel eşitlikçi kaygılarını unutturmuşa benzetmektedir. Sosyal demokrasi, neoliberalizme karşı bir alternatif geliştirememiştir; savunma yapmakla yetinmektedir. Bu çaresizliği özellikle küreselleşme konusunda daha da belirgindir. Neoliberal ideolojiye ve politikalara tavizler vermek zorunda kalan sosyal demokrasi kapitalizmin "insancıllaştırılmasında" başarısız olmuştur.

Blair'in "Üçüncü Yol"u, son dönem Avrupa sosyal demokrasisindeki yaygın bir eğilimi yansıtmaktadır. Fransa'daki sol koalisyon da, sosyalist söyleminin aksine, sosyal-liberal politikalara başvurmuştur. Tony Blair'in burada yaptığı, 1980li yıllarda François Mitterand, Michel Rocard, Bettino Craxi, Andrea Papandreou, Mario Soares ve Neil Kinnock ile başlayan revizyonist döngüyü sonlandırmaktan ibarettir.

Sosyal demokrasinin temel hedefi dayanışma ve sosyal adalet olduğuna göre, yeni sosyal demokrasinin politikalarını bu açıdan sorgulamak yanlış olmaz. Ekonomik büyümeyi sağlayacak, neoliberal küreselleşmenin neden olduğu eşitsizlikleri giderecek, sendikalarla ve toplumsal hareketlerle bağlantı kuracak politikalar olmaksızın sosyal adalet ve dayanışma hedeflerine ulaşmak nasıl mümkün olabilir?

Bu açıdan bakıldığında, sosyal liberalizm, sosyal demokrasinin yeni bir ifadesi olmaktan çok liberalizmin farklı bir versiyonu olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal demokrasi tarihinde ilk kez, sosyal demokrasinin modernleştirilmesi çabası sosyal demokrat geleneğin sınırlarını zorlamakta hatta bu sınırların dışına çıkılması riskini taşımaktadır.

Çeviren: Bilal CANATAN

KAYNAKÇA

- A. Bergounioux, G. Grunberg, *L'utopie à l'épreuve. Le socialisme européen au XXe siècle*, De Fallois, Paris, 1996.
- A. Bergounioux, B. Manin, *Le régime social-démocrate*, PUF, Paris, 1989.
- A. Bergounioux, B. Manin, *La social-démocratie ou le compromis*, PUF, Paris, 1979.
- G. Devin, *L'Internationale socialiste*, Presses de la FNSP, Paris, 1993.

- G. Esping-Andersen, *Politics against the market. The social-democratic road to power*, Princeton University Press, Princeton NJ, 1985.
- Fondation Jean Jaurès, "Blair-Schröder. Le texte du 'manifeste', les analyses critiques, *Les Notes de la Fondation Jean-Jaurès*, No 13, août 1999.
- A. Giddens, Tony Blair, *La troisième voie. Le renouveau de la social-démocratie*, Seuil, Paris, 2002.
- R. Ladrech, Ph. Marlière (ed), *Social democratic parties in the European Union. History, organization, policies*, Macmillan, Basingstoke, 1999.
- M. Lazar, *La gauche en Europe depuis 1945. Invariants et mutations du socialisme européen*, PUF, Paris, 1996.
- Ph. Marlière, *La Troisième voie dans l'impasse. Essais sur Tony Blair et le New Labour*, Syllepse, Paris, 2003.
- Ph. Marlière (ed), "Social democracy in southern Europe and the challenge of European integration", *Journal of Southern Europe and the Balkans*, Vol. 3, No 1, mai 2001.
- Ph. Marlière, "Manifestes pour une social-démocratie de marché : Anthony Giddens, Tony Blair et le débat sur la 'troisième voie'", *Les Temps modernes*, No 605, août-sept.-oct. 1999, p. 161-180.
- G. Moschonas, *La social-démocratie de 1945 à nos jours*, Montchrestien, Paris, 1994.
- G. Moschonas, *In the name of social democracy. The great transformation: 1945 to the present*, Verso, Londres, 2002.
- D. Sassoon, *One hundred years of socialism*, I.B. Tauris, Londres, 1996.